ВІСНИК науки та освіти
серії: філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія
ISSN 2786-6165 (ONLINE) № 3(33)2025
Bulletin of Science and Education

УДК 37.015.311:37.011.3-051]:373.091.2.014.3](045)

https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-1319-1325

Прищепа Світлана Михайлівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, тел.: (067) 919-11-87, https://orcid.org/0000-0003-3483-1112

РОЛЬ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Нова система освіти в Україні запроваджується в умовах суперечливої і складної ситуації, яка виявляється в економічній нестабільності і духовному розладі суспільства. Великий вплив на загострення виховної ситуації здійснює діяльність школи, яка втілює суттєві перетворення в освіті, але поки що не змогла позбавитися одноманітності виховної діяльності, ставлення до учнів як об'єкту виховання. Така ситуація є критичною, оскільки держава поставила перед педагогами завдання виховати особистість, якій притаманні загальнолюдські цінності, життєва активність.

У статті визначено нормативні документи, що регламентують діяльність класного керівника, окреслено основні завдання роботи класного керівника відповідно до Концепції «Нової української школи». Проаналізовано сучасні принципи виховання, які визначають мету виховання – розвиток духовно-моральної особистості, здатної бути повноцінним суб'єктом суспільно значущих соціальних взаємин. Бути вихователем – це означає вміти трансформувати цілі, що їх поставило суспільство перед школою, у конкретні педагогічні завдання – формування необхідних якостей особистості у кожного школяра. Виділено види особистісної активності школяра за сферами її життєдіяльності (фізичної, інтелектуальної, соціальної, духовної). Фізична активність окреслює певний рівень рухових навиків і умінь, фізичних якостей кожного школяра; інтелектуальна активність – здатність школяра мислити, відображає його готовність та прагнення до розумової діяльності; соціальна активність – виокремлення власної індивідуальності кожного школяра, підготовка до вибору свого місця у соціальному середовищі; духовна активність – розкриває сутність морально-духовних цінностей кожного школяра, реалізується у самооцінюванні власних вчинків, які відображають ставлення до своїх рідних, близьких та оточуючих людей.

Сьогодні важливим є не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й сформувати інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість.

Ключові слова: класний керівник, заклад загальної середньої освіти, формування особистості, Нова українська школа, особистісна активність.

Pryschepa Svitlana Mykhailivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Educational Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, tel.: (067) 919-11-87, https://orcid.org/0000-0003-3483-1112.

THE ROLE OF THE CLASS TEACHER IN THE FORMATION OF THE STUDENT'S PERSONALITY IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Abstract. The new education system in Ukraine is being introduced in a controversial and complex situation, which is manifested in economic instability and spiritual disorder of society. The activities of schools, which are implementing significant transformations in education, have a great influence on the aggravation of the educational situation, but have not yet been able to get rid of the monotony of educational activities and the attitude to students as an object of education. This situation is critical, as the state has set teachers the task of educating a personality with universal values and life activity.

The article identifies the regulatory documents governing the activities of a classroom teacher and outlines the main tasks of a classroom teacher in accordance with the Concept of the New Ukrainian School. The author analyses the modern principles of education that define the purpose of education - the development of a spiritual and moral personality capable of being a full-fledged subject of socially significant social relations. To be an educator means to be able to transform the goals set by society for the school into specific pedagogical tasks - the formation of the necessary personality qualities in each student. The author distinguishes types of personal activity of a schoolchild by the spheres of his/her life (physical, intellectual, social, spiritual). Physical activity defines a certain level of motor skills and abilities, physical qualities of each student; intellectual activity - the ability of a student to think, reflects his/her readiness and desire for mental activity; social activity - identification of each student's own individuality, preparation for choosing his/her place in the social environment; spiritual activity - reveals the essence of moral and spiritual values of each student, is realised in self-assessment of their own actions, which reflect the attitude towards their relatives, friends.

Today, it is important not only to develop the necessary competences, to provide thorough knowledge in various subjects, but also to form an intellectually developed, spiritually and morally mature personality.

Keywords: class teacher, general secondary education institution, personality formation, New Ukrainian School, personal activity.

Постановка проблеми. Виховання це багатогранний і складний процес, значення якого переоцінити неможливо. Освітяни виховують школярів на уроках і в позаурочний час, намагаючись досягти високої мети формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Тому класне керівництво – невід'ємний та унікальний складник освітнього процесу. Організація роботи в класному колективі вимагає чималих затрат часу, певних навичок й особливого підходу до дітей.

Класний керівник закладу загальної середньої освіти здійснює роботу у відповідності до основних завдань виховної діяльності сучасних закладів освіти, що означені: Конвенцією ООН про права дитини, Декларацією ООН про права людини. Закону України «Про освіту», Закону України «Про повну загальну середню освіту», Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України, Стратегією національно-патріотичного виховання, Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти [3].

Власне специфіка виховного процесу полягає передусім у його цілеспрямованості. Наявність конкретної мети робить цей процес систематичним і послідовним, не допускає випадковості, епізодичності, хаотичності у проведенні виховних заходів. Тому особливої ролі у формуванні особистості учня належить саме класному керівникові, що значною мірою забезпечує ефективність виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники продуктивно розробляли методичний аспект діяльності класного керівника, вивчаючи такі питання, як організація учнівського колективу, в тому числі і класного (В.М.Коротов, Л.І.Новікова, Ю.П.Сокольніков та ін.); організація шкільного самообслуговування (Л.Ю.Гордін, В.І.Петрова); зміст, форми і методи спільної роботи класного керівника та дитячих організацій (А.М.Маркова, М.І.Леонов та ін.); боротьба за підвищення успішності учнів (Н.П.Коновалова та ін.); трудове виховання та профорієнтація учнів в діяльності класного керівника (П.Н.Степанов, І.І.Мирний та ін.); організація, планування і керівництво роботою класних керівників (С.М.Полгородник) і багато інших.

Мета статті – дослідження ролі класного керівника у формуванні особистості учня в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Проблема забезпечення ефективної діяльності класного керівника в закладі загальної середньої освіти з різних наукових позицій завжди цікавила учених, але значної уваги набула зі змінами у розвитку загальної середньої освіти у зв'язку з реалізацією Концепції Нової української школи. Адже, Концепція «Нова українська школа» передбачає тривимірну модель випускника закладу загальної середньої освіти: «Особистість – Інноватор – Патріот». Така модель має сприйматись у ролі ключової мети виховної діяльності, адже патріота ми виховуємо, а особистість – формуємо. Лише компонент «інноватор» може розглядатись як такий, що формується і за допомогою навчальної діяльності (важко бути інноватором, якщо не володієш базовими знаннями), і за допомогою виховної роботи (створення інновацій вимагає сформованості окремих рис особистості й особливого типу мислення, яке потребує формування не тільки за рахунок освіти).

Сучасна школа вимагає переосмислення підходів до виховання, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості на основі життєтворчості учня, створення сприятливих умов для зростання його особистості , самореалізації у різних видах діяльності. Саме класний керівник і є тим організатором, що об'єднує виховні зусилля вчителів, батьків та учнів.

Відповідно до вищезазначеної Концепції [2] варто визначити загальні функціональні обов'язки класного керівника не лише як організатора класного колективу, але й як освітнього менеджера:

– забезпечення умов для засвоєння вихованцями рівня та обсягу освіти, також розвитку їхніх здібностей;

– створення умов для організації змістовного дозвілля, профілактики бездоглядності, правопорушень, планування та проведення відповідних заходів;

– сприяння підготовці вихованців до самостійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди, між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

– проведенння виховної роботи з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей вихованців, їх нахилів, інтересів, задатків, готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу;

– координація роботи вчителів, викладачів, майстрів виробничого навчання, психолога, медичних працівників, органів учнівського самоврядування, батьків та інших учасників освітнього процесу з виконання

завдань навчання та виховання в класному колективі, соціального захисту учнів.

Власне, складність сучасних виховних проблем потребує комплексного підходу у їх розв'язанні та розвитку соціально-педагогічної парадигми виховання. Основою нової парадигми, а відтак і основою виховання виступають особистість школяра, визнання її найвищою цінністю, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєдіяльності, отже, генерація стратегії суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Бути вихователем – це означає вміти трансформувати цілі, що їх поставило суспільство перед школою, у конкретні педагогічні завдання – формування необхідних якостей особистості у кожного школяра. Тому, на нашу думку, надзвичайно важливим у закладах загальної середньої освіти є проблема формування особистісної активності школяра, тому і виникає потреба вибудувати нову теоретичну модель особистості, яка б дозволила з'ясувати її цілісність, сутнісні характеристики, виокремити особистість як систему самостійну внутрішньо та водночас тісно взаємопов'язану з іншими системами такими, як суспільство та оточуюче середовище.

Власне, тому у Концепції «Нова українська школа» у поступі до цінностей [5] виділено сучасні принципи виховання, які визначають мету виховання (розвиток духовно-моральної особистості, здатної бути повноцінним суб'єктом суспільно значущих соціальних взаємин):

- *гуманістичний принцип*, що полягає у визнанні людини найвищою цінністю, розумінні дитини, доброзичливому ставленні до неї, довірі, прийнятті дитини такою, якою вона є, зміні її поведінки через позитив;
- *індивідуальний принцип* утверджує унікальність і неповторність кожної дитини, визначає її інтереси, потреби у житті;
- *альтруїстичний принцип* виявляється у безкорисливій любові і турботі про іншу людину;
- *принцип неперервності*, який характеризує процес виховання як такий, що триває протягом усього життя людини;
- *принцип цілісності* за яким консолідує зусилля усіх суб'єктів виховання в одну систему;
- *принцип наступності*, що забезпечує передачу із покоління в покоління досвіду засвоєння гуманістичних цінностей, які є базисом виховання і розвитку дитячої особистості;
- *принцип культуровідповідності* за яким здійснюється виховання гуманістичних цінностей відповідно до культурних умов суспільства;
- *принцип природовідповідності*, тобто виховання дітей з урахуванням їх індивідуальних особливостей, темпераменту, якостей, нахилів, здібностей, вікових особливостей, природних умов, соціального оточення, народних традицій тощо;

- *принцип педагогічної компетентності*, що полягає у доцільному використанні педагогічних форм, методів, доборів змісту, педагогічній тактовності;

- *принцип стимулювання* визначається вірою у сили і здібності дитини, її здатність досягти високих результатів, заохочення до самоорганізації, самовиховання і самовдосконалення;

- *принцип життєвої творчої самодіяльності* передбачає становлення особистості учня як творця свого життя, який здатен приймати особисті рішення, і нести за них відповідальність, повноцінно жити й активно діяти, постійно самовдосконалюватися, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни;

- *принцип оздоровчої спрямованості* визначає здоров'язбережувальні компетентності як основи формування в учнів закладів освіти відповідального ставлення до власного здоров'я;

- *соціально-педагогічне партнерство* як оптимізація спільної діяльності на основі діалогової взаємодії і узгодженої співпраці між різними соціальними інститутами у соціальному захисті, супроводі, соціально-педагогічній підтримці вразливих категорій сімей та дітей, інших цільових груп; координація дій педагогічних, виробничих колективів, сім'ї, громадськості з питань навчання і виховання дітей, підтримки формальної, неформальної та інформальної видів освіти, а також різних форм освіти: інституційної (очна, заочна, дистанційна, мережева) та індивідуальної (екстернатна, сімейна, педагогічний патронаж, на робочому місці);

- *міжсекторальна взаємодія* розкривається як регулярні спільні заходи організацій громадянського суспільства і владних структур у побудові загальнонаціональної системи виховання, реагуванні на глобалізаційні виклики, подоланні складних соціально-педагогічних явищ; як спільне здійснення соціально важливих програм; підтримка кращих соціально-педагогічних ініціатив; як участь громадськості у формуванні та реалізації державної сімейної та молодіжної політики.

Ще видатний педагог С. Гончаренко визначає активність особистості як «здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міру цілеспрямованого планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння багатств матеріальної і духовної культури» [1, с. 21].

Відповідно до вищезазначеного визначення, на нашу думку, варто виділяти види особистісної активності за сферами її життєдіяльності (фізичної, інтелектуальної, соціальної, духовної) [4].

Фізична активність окреслює певний рівень рухових навиків і умінь, фізичних якостей кожного школяра; інтелектуальна активність – здатність школяра мислити, відображає його готовність та прагнення до розумової діяльності; соціальна активність – виокремлення власної індивідуальності

кожного школяра, підготовка до вибору свого місця у соціальному середовищі; духовна активність – розкриває сутність морально-духовних цінностей кожного школяра, реалізується у самооцінюванні власних вчинків, які відображають ставлення до своїх рідних, близьких та оточуючих людей.

Відповідно, головним та найважливішим завданням класного керівника є сприяння формування особистості учня, розвитку його задатків, можливостей, здібностей і талантів. А також його соціалізації, залучення до сфери суспільно-соціальних відносин. Варто зазначити, що правильне, точне моделювання життєдіяльності класного колективу дає можливість розвивати фізичний, інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток підлітків.

Висновки. Процес становлення незалежної демократичної України з її прагненням стати повноправним членом Європейської спільноти передбачає всебічне утвердження в суспільному та індивідуальному житті загальнолюдських та духовних цінностей. Тому мета сучасного освітнього процесу – не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й сформувати громадянина – патріота. Бути класним керівником – дуже важлива місія, що дозволяє сформувати інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, яка готова протистояти асоціальним впливам, вирішувати особисті проблеми, творити себе і оточуючий світ.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
2. Концепція «Нова українська школа» / Л. Гриневич, О .Елькін, С. Калашнікова, І. Кобернік [та ін.]. Київ, 2016. 34 с.
3. Педагогічна інтернатура: разом до професійного зростання: методичний посібник / за ред. А.Черній. Рівне : РОІППО, 2023. 105 с.
4. Прищепа С.М. Формування особистісної активності підлітків у процесі спеціально спроектованої виховної діяльності класного керівника [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2014. 20 с.
5. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.

References:

1. Honcharenko S. (1997) Ukrayins′kyy pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary [in Ukrainian].
2. Kontseptsiya «Nova ukrayins′ka shkola» (2016) [The "New Ukrainian School" concept] [in Ukrainian].
3. Pedahohichna internatura: razom do profesiynoho zrostannya (2023) [Pedagogical internship: together for professional growth] [in Ukrainian].
4. Pryshchepa S.M. (2014) Formuvannya osobystisnoyi aktyvnosti pidlitkiv u protsesi spetsial′no sproektovanoyi vykhovnoyi diyal′nosti klasnoho kerivnyka [Formation of personal activity of teenagers in the process of specially designed educational activities of the class teacher]. *Extended abstract of candidate ’ s thesis.* Uman. Pavlo Tychyna Uman state ped. University [in Ukrainian].
5. Prohrama «Nova ukrayins′ka shkola» u postupi do tsinnostey (2018). [The "New Ukrainian School" program in progress towards values] [in Ukrainian].